

Új és ritka bogarak (Coleoptera) Magyarországról II.

KOVÁCS TIBOR – HEGYESSY GÁBOR – MERKL OTTÓ

ABSTRACT: (New and rare beetles (Coleoptera) from Hungary II.) Three Coleoptera species (*Apristus subaeneus*, *Brychius elevatus*, *Chlaenius tibialis*) are reported from Hungary for the first time. New localities of 4 beetle species, which are rare in Hungary (*Agnathus decoratus*, *Mycetophagus ater*, *Orectochilus villosus*, *Tetratoma fungorum*) are also given, complemented with comments on their habitat and habits.

A cikk 3 Magyarországra új (*Apristus subaeneus*, *Brychius elevatus*, *Chlaenius tibialis*) és 4 ritka (*Agnathus decoratus*, *Mycetophagus ater*, *Orectochilus villosus*, *Tetratoma fungorum*) bogárfaj új előfordulási helyeiről számol be, valamint közli az állatok életmódjával kapcsolatos megfigyeléseket.

A példányok a Magyar Természettudományi Múzeum (Budapest), a Mátra Múzeum (Gyöngyös) és a Kazinczy Múzeum (Sátoraljaújhely) gyűjteményében található.

Ezúton fejezzük ki köszönetünket Pál Jánosnak (Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest) a rajzok elkészítéséért.

Rövidítések: AA = Ambrus András, BK = Bánkuti Károly, HG = Hegyessy Gábor, JP = Juhász Péter, KZ = Kaszab Zoltán, KD = Kovács Dóra, iKT = idősebb Kovács Tibor, KT = Kovács Tibor, ND = Nagy Dezső, VA = Varga András.

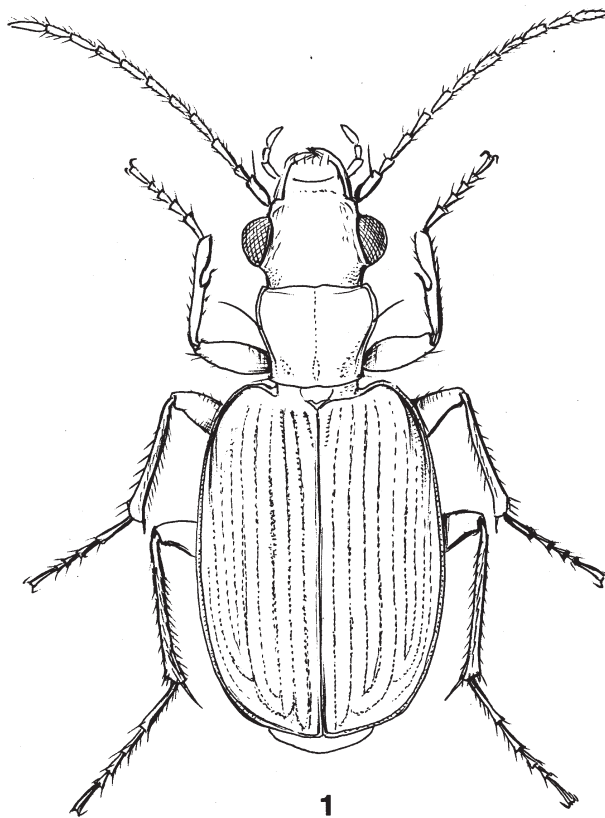
Chlaenius tibialis (Dejean, 1826) (Carabidae)

CSIKI (1908, 1946) ezt a fajt mint a *Chlaenius nitidulus* (Schrank, 1781) aberrációját említi a korabeli Magyarország északi felföldjéről. HURKA (1996) szerint Nyugat-, Dél- és Kelet-Európában elterjedt, Szlovákiában szórványosan előkerült faj. KOCH (1989) szerint montán faunaelem, „stenotop-hygrophil-ripicol” állat, amely északon hiányzik. Hazánk jelenlegi területéről eddig ismeretlen volt. A Sajó mentén talajcsapdázással 14 példány került elő. Nagyhuta és Sátoraljaújhely környékén a keskeny patak partján egyeltük, egyiknél perlites talajon 8, másiknál agyagos talajon 1 egyedet fogtunk. Az ország északi hegyvidékein valószínűleg több pontról elő fog kerülni. A rokon fajoktól jól elkülöníthető az előtor hegyes hátsó szöglete, a csápok tőzeinek színezete, a combok sötétsége és az állat szőrzetének barnásabb tónusa alapján.

Új adatok. Kazincbarcika: Borsodi Hőerőmű-sziget, füzes, DU74, 1997. V. 9-27., ND, 1 példány; Kazincbarcika: Szuha-part, kubikgödör, DU74, 1997. V. 9-27., ND, 1 példány; Nagyhuta: Szoros-bérc alja, patakpart, EU36, 1999. VI. 6., HG, Retezár Imre, 8 példány; Sajószentpéter: Holt-Szuha, nádas, DU74, 1997. V. 9-27., ND, 1 példány; Sajószentpéter: Sajó-part, füzes, DU84, 1997. V. 9-27., ND, 10 példány; Sajószentpéter: Üveggyári-sziget, füzes, DU74, 1997. V. 9-27., ND, 1 példány; Sátoraljaújhely: Szénégető-völgy, EU36, 2000. VII. 10., HG, 1 példány.

Apristus subaeneus Chaudoir, 1846 (Carabidae)

Elterjedt a Földközi-tenger mentén az Atlanti-óceántól a Kaukázusig, mind az európai, mind az afrikai partokon. CSIKI (1908) „a Magyar Szent Korona országain” belül Hercegovina két pontjáról említi, majd későbbi, német nyelvű könyvéből kihagyja. Az első magyarországi példányok kavics közül, kövér porcsin (*Portulaca oleracea*) körül, később a vasúti sínek több pontján kerültek elő. Teljesen növénymentes területen is otthonosan mozogtak: a megbolygatott különféle méretű (de főleg 0,5–1 cm átmérőjű) kavics közt a meleg időben rendkívül gyorsan, kanyarogva futottak. Valószínű, hogy a populáció a vasútállomás gyalogútjaihoz ideszállított kavicsal került hozzánk, de nem a közelmúltban. Az állomásfőnökségen elmondták, hogy már évek óta nem kaptak újabb szállítmányt. Az állatok előkerülési adatai azt bizonyítják, hogy a faj hazai klímánk kemény teleit is elviseli. Mivel példányaink kifejlett szárnyúak, nem zárható ki, hogy célzott kereséssel másutt is előkerülnek, mivel a sivár, ember alkotta környezet megfelel számukra. A hozzá hasonló *Microlestes*-fajoktól nagyobb mérete, az előtor oldalszélének homorú lefutása és hosszú középvonala által viszonylag könnyű elkülöníteni (1. ábra). A hím ivarszerve is jellegzetes, ezt JEANNEL (1942) ábrázolja.

1. ábra: *Apristus subaeneus* Chaudoir, 1846

Új adatok. Sátoraljaújhely: vasútállomás, EU46, 1999. VIII. 22., HG, 3 példány; ugyanott, 1999. VIII. 28., HG, 2 példány; ugyanott, 1999. IX. 15., HG, 2 példány; ugyanott, 2000. VI. HG, 1 példány; ugyanott, 2000. VI. 20., HG, 7 példány.

***Orectochilus villosus* (O. F. Müller, 1776) (Gyrinidae)**

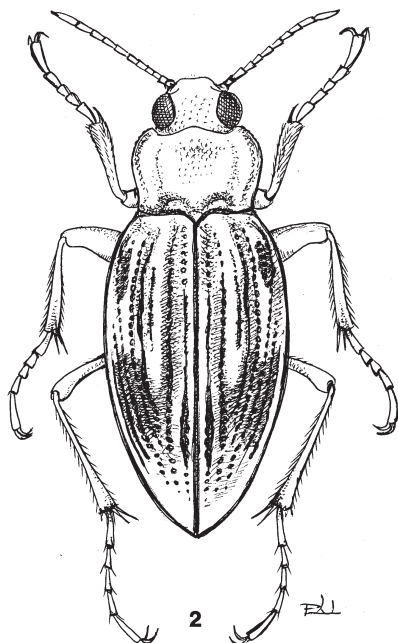
Nyugat-palearktikus elterjedésű. Kevés számú hazai adatát ÁDÁM (1992) összegzi (a legutolsó előfordulás éve 1989), újabb előkerüléséről GIDÓ és SZÉL (1998) számolnak be a Drávából, Szaporcánál. Kutatásaink eredményeként lelőhelyei a korábban nagyon ritkának tartott két vízbogár - *Potamophilus acuminatus*, *Macronychus quadrituberculatus* (Elmidae) - adataihoz hasonlóan (KOVÁCS *et al.*, 1999) az utóbbi években szintén jelentősen megszorodtak. Az alább közölt példányok gyűjtése a következő tapasztalatokat eredményezte. A bogarak a különböző méretű folyóvizek – 1–2 m szélességű patakoktól nagy folyóinkig (pl.: Dráva, Tisza) – partszegélyének lassan áramló részén tartózkodnak (a nagyobb folyóknál ez akár több méteres sáv is lehet). Ha nem „keringenek” a vízbe belógó partmenti növényzet és a gyökerek közt, a vízből kiálló, illetve a vízbe beérő fatörzseken, ágakon és gallyakon, valamint az ott fennakadt uszadékon (leveleken, kéregdarabokon, stb.) tartózkodnak a vízfelszín közelében. Az ilyen tereptárgyak megmozgatásával lehet őket a rejtkehelyükről kizavarni. A lárvákat és az imágók nagy részét vízhálóval fogtuk, csak néhány alkalommal egyeltünk a vízből kivett fadarabok felszínének mélyedéseiből. A szakirodalom szerint az állat éjszaka aktív. Megfigyeléseink szerint azonban nappal is „kering”. A faj az összes hazai keringőbogártól megkülönböztethető dúsán szőrözött hátoldala révén.

Új adatok. Árpás: mórichidai út, Rába, XN86, 2000. VII. 21., AA, KD, KT, 1 példány; Bajánsenye: kercaszomori út, Kerka, XM08, 2000. VII. 20., AA, KD, KT, 3 példány; Bodonhely: kisbabóti út, Rába, XN87, 1999. VIII. 10., KT, 2 példány; Bócs: Hernádvíz Kft., felvív, Hernád, DU92, 1999. VI. 3., KT, VA, 1 példány (lárva); ugyanott, 2000. V. 15., KT, VA, 1 példány (lárva); Csákánydoroszló: ivánci út, Rába, XN10, 2000. VI. 6., AA, KT, 1 példány; Csöde: Zala, XM18, 1998. VI. 24., AA, BK, KT, 1 példány; ugyanott, 1999. XI. 24., AA, JP, KT, Varnyu Richárd, 2 példány (lárvák); Drávasztára: Dráva, YL17, 1997. VII. 24., AA, KT, VA, 2 példány; Edelény: Markovicstanya, Bódva, DU85, 1999. VI. 26., JP, KT, 1 példány; ugyanott, 2000. V. 15., KT, VA, 1 példány (lárva); Gönc: göncruszkai út, Gönci-patak, EU16, 1998. VI. 9., BK, KT, VA, 1 példány; Gyékényes: Lankóci-erdő, vadászház É 2000 m, Dombó-csatorna, XM52, 1997. VII. 23., AA, KT, VA, 2 példány; Kercaszomor: Kerca, XM08, 2000. VII. 20., AA, KD, KT, 1 példány; Körmend: 86-os út, Rába, XN20, 1998. VI. 24., AA, BK, KT, 1 példány; Magyarföld: Kerka, XM08, 1995. VI. 27., AA, JP, KT, 1 példány; Magyarlak: strand, Rába, XN00, 1999. VII. 15., AA, KT, 1 példány; ugyanott, 2000. III. 16., AA, KT, 1 példány (lárva); ugyanott, 2000. VI. 6., AA, KT, 1 példány; Magyarzombatfa: Szentgyörgyvölgyi-patak, XM07, 1995. VI. 27., AA, JP, KT, 2 példány; ugyanott, 2000. VII. 20., AA, KD, KT, 1 példány; Molnaszecsőd: döröskei út, Rába, XN21, 1998. VIII. 18., AA, KT, 1 példány; ugyanott, 2000. VII. 21., AA, KD, KT, 1 példány; Mosonmagyaróvár: 86-os út, Lajta, XP60, 1996. V. 23., BK, KT, 1 példány; ugyanott, 1996. VII. 5., AA, BK, KT, 2 példány; ugyanott, 1997. VI. 20., AA, BK, KT, 1 példány; Nagyrákos: Zala, XM18, 1995. VI. 27., AA, JP, KT, 1 példány; Nógrádszakál, Párizs-patak szurdoka, Ipoly, CU93, 1999. III. 28., 1 lárva, iKT, KT, 1 példány (lárva); Órtilos: Szentmihály-hegy, Dráva, XM42, 1997. VII. 23.,

AA, KT, VA, 3 példány; Rábahídvég: 8-as út, Rába, XN31, 2000. VI. 7., AA, KT, 2 példány; Rábapatoná: koroncói út, Rába, XN87, 2000. VII. 21., AA, KD, KT, 1 példány; Sárvár: 84-es út, Rába, XN43, 1998. VI. 23., AA, BK, KT, 1 példány; Sátoraljaújhely, rév, Bodrog, EU55, 2000. VI. 3., HG, KT, 7 példány; Szendrőlád: 27-es út, Bódva, DU85, 1999. V. 27., iKT, KT, 1 példány (lárva); Szentgotthárd: rábafüzesi út, Rába, WN90, 2000. VII. 20., AA, KD, KT, 2 példány; Szentgyörgyvölgy: magyarföldi út, Szentgyörgyvölgyi-patak, XM07, 1997. IX. 8., AA, 1 példány; ugyanott, 1999. VIII. 25., AA, JP, KT, 2 példány; Szuhakálló: Sajó, DU74, 1998. V. 27., BK, KT, VA, 1 példány; Tiszabecs: strand, Tisza, FU32, 2000. VI. 3., KT, 4 példány; Tiszabecs: Szabó-füzes, 109-es határkő, Tisza, FU33, 1995. VIII. 3., JP, KT, 2 példány; Tizsakóród: sarkantyú, Tisza, FU23, 2000. V. 11., JP, KT, 1 példány (lárva); Tivadar: strand, Tisza, FU12, 1998. VI. 4., KT, TI, 1 példány; Várkesző: szanyi út, Rába, XN75, 2000. VII. 21., AA, KD, KT, 2 példány; Velemér: Szentgyörgyvölgyi-patak, XM07, 1999. 03. 11., AA, JP, KT, 1 példány (lárva); Vízvár: Dráva, XM70, 1997. VII. 23., AA, KT, VA, 1 példány; Zalalövő: 86-os út, Zala, XM28, 2000. III. 15., AA, KT, 1 példány (lárva).

***Brychius elevatus* (Panzer, 1794) (Haliplidae)**

Észak- és közép-európai elterjedésű faj. Faunaterületünkön Fogarásból, Trencsénből (KUTHY, 1897), Brassóból, Pozsonyból (CSIKI, 1946) és Moravicáról (ÁDÁM, 1992) közölték. A jelenlegi Magyarország területéről eddig ismeretlen volt. A Felső-Tiszáról előkerült két példányt a partszegély lassú áramlású részén a vízbe lógó növényzet közül sikerült gyűjteni vízihálóval. A család egyéb fajaitól jól megkülönbözteti a szárnyfedők síkjából kiemelkedő két hosszanti, erős borda (2. ábra).

2. ábra: *Brychius elevatus* (Panzer, 1794)

Új adatok. Tiszabecs: Szabó-füzes, 109-es határkő, Tisza, FU33, 1995. VIII. 3., KT, 1 példány; Tiszabecs: strand, Tisza, FU32, 2000. VII. 27., KT, 1 példány.

***Tetratoma fungorum* Fabricius, 1780 (Tetratomidae)**

Észak- és Közép-Európában fordul elő. Egyike a kevés számú, tipikus "téli bogárnak". Hazánkból KASZAB (1957) a Kőszegi- és a Velencei-hegységből, valamint a Mecsekből említi. Az MTM gyűjteményében található példányok adatai a következők. Kalocsa, Speiser Ferenc, 1 példány; Kőszeg: Óház-nyereg, 1938. X. 17., gomba, Csiki Ernő, 1 példány; Nadap: Antónia-hegy, János-forrás környéke ill. "Öreg tölgyes", 1951. XI. 14, rostálva száraz fák töve és kérge alól, KZ, 4 ill. 5 példány; Nadap: Templom-hegy, Nyíres alatt, 1951. XI. 13., rostált avar, KZ, 1 példány; Oroszlány: Mindszentpuszta, 1973. X. 14., Podlussány Attila, 1 példány; Pécs, 1904., Kaufmann Ernő, 1 példány. További adatot közöl SZALÓKI (1999) Kőszegről, a gyűjtő Szelényi Gusztáv. Az irodalom (pl. KASZAB, 1957) szerint elsősorban öreg tölgyerdőkben a száraz fák lazán fekvő gombás kérge alatt található. Az alább felsorolt állatok bükkfa elhalt, gombás törzsének kérge alól, és szintén bükk elhalt, földön heverő törzséről, elsősorban (és nagy számban) késői laskagombáról (*Pleurotus ostreatus*) kerültek elő.

Új adatok. Gyöngyössolymos: Nagy-Halmaj, 480 m, DU20, 1998. XI. 17., bükkfa elhalt, gombás törzsének kérge alól, KT, 1 példány; ugyanott, 1998. XII. 03., bükkfa elhalt, gombás törzséről, késői laskagombáról, KT, 9 példány (több is volt, de nem került begyűjtésre).

***Mycetophagus ater* (Reitter, 1879) (Mycetophagidae)**

E ritka faj lelőhelyei Európából és Kelet-Szibériából ismertek. Az 1993. évig ismertté vált négy hazai lelőhelyét SLIPINSKI & MERKL (1993) közölte. Ezek közül három adat egyegy példányon alapul, a negyedik (Aggtelek: Patkós-oldal, 1992. VIII. 12., Merkl Ottó) alkalommal azonban 46 egyedet sikerült gyűjteni a nyári laskagomba (*Pleurotus pulmonarius*) egyetlen összeszáradt termőtestéről. Újabb adatai is olyan helyen kerültek elő, ahol ez a gombafaj is él.

Új adatok. Kékestető: Kékes, DU20, gombás bükkfatörzsről, 2000. VIII. 29., KT, VA, 1 példány; Kis-halál, DU20, gombás bükkfatuskóról, 2000. VIII. 29., KT, VA, 1 példány; Tormafölde: Vétyemi ősbükkös, XM25, gombás kéreg alól, 1998. VIII. 16., Szél Győző, 1 példány; Tornaszentandrás: Juhász-völgyi-erdő, gombás fatuskóról, DU87, 2000. V. 18, KT, 1 példány.

***Agnathus decoratus* Germar, 1918 (Pyrochroidae)**

Közép-európai elterjedésű faj, mely faunaterületünkön a Kárpátok lakója, de mint mindenütt, itt is nagyon ritka. Lárvája folyók partján öreg és vízmosta, kiszáradt égerfák kérge alatt él, míg a bogár a laza kéreg alatt, vagy a kéreg repedéseiben található (KASZAB, 1957). Hazánkból egyetlen adata ismert: TRÄGER (1937) a Szentgotthárdhoz tartozó Zsida-völgyben gyűjtötte égerfa tuskóiból. Erre az adatra először SZALÓKI (1999)

hivatkozik. A Felső-Tiszán előkerült példány napsütéses délután a Tisza vize felett repült. FINTHA (1994) florisztikai munkájában a Szatmár-Beregi-sík területéről több égeres foltról számol be, melyek közül néhány a Tisza mentén található. Hogy a tiszacsécsi előfordulás ezek valamelyikének köszönhető, vagy a példány a víz által a heggyvidéki felsőbb régiókból leszállított uszadékfából származik, azt további, célzott kutatások dönthetik el. Az *Agnathus* génuszt KASZAB (1957) még a tradicionális rendszert követve a "Lagriidae"-ben (újabbán Lagriini nemzetség a Tenebrionidae családon belül) helyezte el. LAWRENCE & NEWTON (1995) munkájában, mely alcsalád szintig tekinti át a bogarak klasszifikációját, az Agnathinae (=Cononotinae) alcsalád "Pyrochroidae incertae sedis" besorolást kapott.

Új adat. Tiszacsécsce: Kis-Mező, FU33, 2000. V. 11., KT, 1 példány.

IRODALOM

- ÁDÁM, L. (1992): Faunaterületünk ritkább vízibogarai (Coleoptera: Haliplidae, Gyrinidae, Dytiscidae, Hydroporidae). - *Folia ent. hung.* **52**: 189-195.
- CSIKI, E. (1908): *Magyarország bogárfaunája. Vezérfonal a magyar szent korona országainak területén előforduló bogarak megismerésére. I.* – Csiki Ernő, Budapest, 546 pp.
- CSIKI, E. (1946): Die Kferfauna des Karpaten-Beckens I. - In: TASNÁDI KUBACSKA, A. (szerk.): *Naturwissenschaftliche Monographien IV.* Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, 798 pp.
- FINTHA, I. (1994): *Az Észak-Alföld edényes flórája. A KTM Természetvédelmi Hivatalának Tanulmánykötetei I.* – Természetbúvár Alapítvány, Budapest, 359 pp.
- GIDÓ, ZS. & SZÉL, GY. (1998): Adatok a Duna-Dráva Nemzeti Park Dráva menti részének vízibogár (Coleoptera: Hydradephaga, Palpicornia, Dryopidae, Elmidae) faunájáról. - *Dunántúli Dolg. Term. tud. Sor.* **9**: 189-202.
- HŰRKA, K. (1996): *Carabidae of the Czech and Slovak Republics.* - Kabourek, Zlín, 565 pp.
- JEANNEL, R. (1942): Coléoptères Carabiques II. – In: *Faune de France 40.* Lechevalier Fils, Paris, pp. 5721173.
- KASZAB, Z. (1957): Felemás lábfejjés bogarak I.–Heteromera I. – In: *Fauna Hungariae (Magyarország Állatvilága), IX, 1.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 126 pp.
- KOCH, K. (1989): Carabidae. – In: LOHSE, G. A. & LUCHT, W. H. (szerk.): *Die Kfer Mitteleuropas. Ökologie I.* Goecke Evers, Krefeld, pp. 15107.
- KOVÁCS, T., AMBRUS, A. & MERKL, O. (1999): *Potamophilus acuminatus* (Fabricius, 1792) and *Macronychus quadrituberculatus* P. W. J. Müller, 1806: new records from Hungary (Coleoptera: Elmidae). – *Folia ent. hung.* **60**: 187-194.
- KUTHY, D. (1897): Ordo. Coleoptera. – In: PASZLAVSZKY, J. (szerk.): *A Magyar Birodalom állatvilága. A Magyar Birodalomból eddig ismert állatok rendszeres lajstroma. (Fauna Regni Hungariae. Animalium Hungariae hucusque cognitorum enumeratio systematica.) III. Arthropoda. (Insecta Coleoptera).* Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 213 pp.
- LAWRENCE, J. F. & NEWTON, Jr., A. F. (1995): Families and subfamilies of Coleoptera (with selected genera, notes, references and data on family-group names). – In: PAKALUK, J. & SLIPINSKI, S. A. (szerk.): *Biology, Phylogeny, and Classification of Coleoptera: Papers Celebrating the 80th Birthday of Roy A. Crowson.* Muzeum i Instytut Zoologii Pan, Warszawa, pp. 779-1006.

- SLIPINSKI, S. A. & MERKL, O. (1993): Különböző csápú bogarak VI.–Diversicornia VI. Bunkóscsápú bogarak VIII.–Clavicornia VIII. – In: *Magyarország Állatvilága (Fauna Hungariae)*, VIII, 8. Akadémiai Kiadó, Budapest, 75 pp.
- SZALÓKI, D. (1999): Az Alpokalja Elateroidea (részben), Cleroidea, Lymexyloidea és Tenebrionoidea (részben) faunája (Coleoptera). – *Savaria (A Vas Megyei Múzeumok Értesítője)* **25** (2) [1998]: 167-204.
- TRÄGER, J. (1937): A bogárgyűjtésről. – In: *A Szentgotthárdi Magyar Királyi Állami Gimnázium (III-VIII.: oszt. reálgimnázium) értesítője az 1936/37. évről*. Szentgotthárd, 5-9. pp.

KOVÁCS Tibor
Mátra Múzeum
H-3200 GYÖNGYÖS
Kossuth L. u. 40.
E-mail: koati@matavnet.hu

HEGYESSY Gábor
Kazinczy Múzeum
H-3980 SÁTORALJAÚJHELY
Dózsa Gy. u. 11.

Dr. MERKL Ottó
Magyar Természettudományi Múzeum Állattára
H-1088 BUDAPEST
Baross u. 13.
E-mail: merkl@zoo.zoo.nhmus.hu

